

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА

**ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З КУРСУ
«ОСНОВИ ДЕМОГРАФІЇ»**

Умань – 2015

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА

**ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З КУРСУ
«ОСНОВИ ДЕМОГРАФІЇ»**

*для студентів-економістів
усіх форм навчання*

Затверджено на засідання кафедри
економічної теорії
Протокол №1 від 28.08 2015 р.

Умань – 2015

Укладач:

Фицик Л. А., к. і .н., доц. кафедри економічної теорії Уманського національного університету садівництва

Відповідальна за випуск завідувач кафедри економічної теорії В. С. Костюк, канд. екон. наук, зав. кафедри економічної теорії Уманського національного університету садівництва

Рецензент:

Бечко П. К., к. е. н., доцент кафедри фінансів і кредиту Уманського національного університету садівництва

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри економічної теорії (протокол № 1 від 28.08.2012 р.

Рекомендовано до видання навчально-методичною комісією факультету економіки і підприємництва, протокол № 1 від 04.09.2015 р.

ПЕРЕДМОВА

Демографія – наука про закономірності відтворення населення в суспільно-історичній зумовленості цього процесу. Відтворення генерацій людей завжди детерміноване практикою суспільного розвитку, тому демографія, використовуючи весь доступний сьогодні арсенал методологічних і методичних засобів, вивчає відтворювальний процес у рамках системи «людина-суспільство».

Зміст і структура курсу «Основи демографії» відображає теоретичний і практичний досвід, нагромаджений під час комплексного дослідження народонаселення багатьма суспільними й гуманітарними науками. У ньому розглядаються загальні питання теорії та історії демографії, методологічні принципи й методи вивчення демографічних процесів, відтворення населення й конкретні демографічні процеси.

У процесі вивчення курсу студенти повинні оволодіти методикою і методологією демографічного аналізу, навчитися використовувати сучасні методи наукового дослідження в процесі вивчення демографічних процесів,

Метою вивчення курсу є сприяння здобуттю студентами знань про закономірності відтворення населення у суспільно-економічній зумовленості цього процесу, розкриття шляхів використання отриманих знань для вирішення проблем суспільного розвитку.

Мета викладача – відобразити сучасний стан наукових знань про демографію, виявити перспективні напрями їх розвитку, спираючись не тільки на предметний, скільки на проблемний підхід до вивчення відтворення й розвитку народонаселення, навчити працювати студентів з науковою та науково-популярною літературою для аналізу демографічної і статистичної інформації.

Головними завданнями курсу є:

- розуміння студентами демографії як системи знань низки суспільних і природничих наук;
- розуміння завдань демографічної науки у загальній суспільній системі;
- оволодіння основними поняттями і термінами соціальної демографії;
- знання загальних принципів та технології досліджень у галузі демографії.

У результаті вивчення дисципліни фахівець повинен *знати* понятійно-категоріальний апарат дисципліни «Основи демографії», основні поняття, принципи та методи демографії, джерела вивчення народонаселення, головні принципи формування різних типів відтворення населення, специфічні риси демографічного відтворення в окремих країнах, методологічні засади та методи демографічного аналізу, кількісний аналіз і вимірювання

демографічних процесів, загальні тенденції розвитку населення, рушійні сили цього процесу,

Крім того, студент повинен знати сутність таких навчальних елементів: предмет і методи дослідження демографії, джерела даних про населення і демографічні процеси, чисельність населення та його склад, смертність і тривалість життя, народжуваність і репродуктивна поведінка, шлюбність і розлучуваність, відтворення населення, математичні моделі населення, міграції населення, демографічне прогнозування, демографічна політика.

Підготовлений фахівець повинен *уміти*:

- володіти методами збору, оцінювання та аналізу інформації про демографічні процеси;
- аналізувати процеси міграції населення;
- вивчати демографічну поведінку та спосіб життя населення;
- оцінювати динаміку народжуваності і репродуктивної поведінки;
- аналізувати смертність і тривалість життя в Україні;
- проводити пошук інформації, що стосується демографічних аспектів розвитку держави,
- давати характеристику демографічним проблемам та пропонувати шляхи їх вирішення, обґрунтовувати власну думку.
- визначати проблеми розвитку й відтворення народонаселення;
- аналізувати статистичну інформацію про демографічні процеси й структури, їх регіональні відмінності;

Курс «Основи демографії» студенти вивчають в наступному порядку:

- прослуховування лекцій;
- самостійна робота по вивченню предмета та підготовка до семінарських занять;
- семінарські заняття;
- написання рефератів з обраної теми з доповіддю в групі;
- написання модульних контрольних робіт;
- підготовка творчого завдання;
- здача заліку.

Як підсумок роботи на семінарських заняттях студенти повинні отримати оцінку роботи в аудиторії (від 0 до 70 балів). Модульні, контрольні, практичні роботи, творчі завдання оцінюються від 0 до 10 балів кожна.

У методичних матеріалах до кожної з тем пропонуються тести, запитання для самостійного вивчення, тематика рефератів, рекомендована література.

Формами самостійної роботи студентів є:

- опрацювання лекційного матеріалу;
- самостійне вивчення тем курсу і окремих питань на основі навчальної літератури, монографій, наукових статей, законодавчих та нормативних актів;
- підготовка до семінарських занять та письмових контрольних робіт;

- підготовка рефератів та наукових доповідей на студентські наукові конференції;
- підготовка до диспутів;
- підготовка до заліку.

Форми контролю самостійної роботи студентів:

- опитування на семінарських заняттях, індивідуальних консультаціях та співбесідах;
- підготовка практичних завдань тарозв'язання задач;
- проведення контрольних та навчальних тестів;
- проведення письмових контрольних робіт;
- виступи з реферативними повідомленнями та їх оцінка;
- проведення колоквіумів та брифінгів;
- поточна атестація успішності.

Місце дисципліни в структурно-логічній схемі підготовки фахівця

Особливість даного курсу полягає в тому, що він вивчається після курсів «Основи економічної теорії», «Регіональна економіка», «Психологія». Логіка курсу передбачає вміння синтезувати набуті знання із наявною інформацією, що сприятиме формуванню власної точки зору на соціально-економічні, соціально-психологічні та демографічні проблеми в Україні та знаходити шляхи їх вирішення.

Дисципліна варіативної частини циклу (за вибором університету «Основи демографії») вивчається на другому курсі.

Загальний обсяг годин з дисципліни - для спеціальності «Економіка і підприємництво» (денна та заочна форми навчання) - 72 год.

Вид підсумкового контролю - *залік*.

Тематичний план курсу та розподіл навчального часу

ТЕМА	Кількість годин				
	лекції	семінарські заняття	індивід. робота	самостійна робота	загалом
Модуль 1. Загальні питання теорії демографії.					
1. Теоретичні основи демографії	2	2	2	8	14
2. Історія демографічної думки в Україні	2	2		4	8
3. Чисельність, демографічна структура і розміщення населення.	2	2			
4. Система інформації про населення.	2	2	2	4	12
Модуль 2. Відтворення населення як єдність демографічних процесів.					
4. Відтворення населення та його історичні типи	2	2		4	8
5. Народжуваність і репродуктивна поведінка.	2	2		4	8
6. Смертність і тривалість життя...	2		2	4	8
7. Шлюб і сім'я	2	2	2	6	10
8. Міграції населення	2	2	2	4	10
Разом по дисципліні	16	14	10	32	72

Форма підсумкового контролю – залік

Змістовий модуль 1

Теорія та історія демографії

Заняття 1. Теоретичні основи демографії

Семінарське заняття (2 год.)

1. Демографія – центральна частина системи знань про народонаселення.
2. Структура системи демографічних наук.
3. Різновиди руху населення.
4. Методи та мова демографії.
5. Місце демографії в системі наук.

Питання для співбесіди

1. Демографія як галузь знань про населення.
1. Теоретичні аспекти вивчення народонаселення.
2. Історія розвитку демографічної науки.
3. Цілі, задачі, методи демографи.
4. Об'єкт та предмет демографії як науки.
5. Зв'язок демографії з іншими науками.

Тематика рефератів:

1. Система знань про населення та її структура.
2. Народонаселення – центральна категорія системи знань про народонаселення.
3. Теоретичні засади демографічної політики.

Контрольні запитання і завдання

1. Хто перший поставив питання про відтворення населення як предмет демографії?"
2. Кому належить авторство терміна "демографія"? Які ще терміни пропонувалися як назва для нової науки ?
3. Методи інших наук, що використовують в демографічних дослідженнях.
4. В чому полягають основні відмінності вузького і широкого значення демографії як науки?
5. В чому полягає відмінність між демографією і наукою про населення?
6. Який критерій відмінностей демографічних і недемографічних структур населення? Які структури є демографічними?
7. Які основні напрямки взаємодії демографії з іншими науками?
8. Найвідоміші вчені, що внесли найбільший вклад в становлення та розвиток

демографії як науки.

Питання для самостійного опрацювання

1. Як здійснюються прикладні демографічні дослідження?
2. Головні поняття та категорії демографії.
3. У чому суть соціально-демографічного прогнозування?
4. Назвіть науки й наукові напрями, які вивчають народонаселення, їх завдання й предметні царини.

Практичні завдання

Завдання 1.

В словник демографічних термінів виписати наступні категорії, поняття: *Народонаселення (населення), рух населення, природний рух населення, міграційний рух населення, соціальний рух населення, відтворення населення, демографія, об'єкт демографії, предмет демографії, демографічна подія, демографічний процес, демографічна ситуація, демографічний вибух, демографічна криза, демографічна революція.*

Завдання 2.

Підготувати додаткову інформацію «Роль Організації Об'єднаних Націй у вирішенні демографічних проблем світу».

Тести:

1. Поняття “загальна теорія народонаселення” означає:
 - а) окрему науку;
 - б) систему наукових знань;
 - в) теоретичні положення демографії;
 - г) закони розвитку населення.
2. Соціальний рух (соціальна мобільність) означає перехід індивіда:
 - а) з однієї соціальної групи до іншої;
 - б) з однієї професійної групи до іншої;
 - в) з однієї вікової групи до іншої.
3. Поняття “відтворення населення” означає:
 - а) сукупність усіх видів руху населення;
 - б) перевищення народжуваності над смертністю;
 - в) демографічне явище;
 - г) усе правильно.
4. Якість населення характеризують:
 - а) рівнем народжуваності;
 - б) освітнім рівнем;
 - в) міграційним рухом;
 - г) етнічною належністю.

5. Сукупність населення, яке формувалося на певній території протягом століть, називають:
- а) аборигени;
 - б) автохтонне населення;
 - в) корінне населення;
 - г) усе правильно.
6. Природний рух населення - це:
- а) сукупність народжень і смертей, які змінюють чисельність населення;
 - б) народження, смерті, шлюби, розлучення;
 - в) рух, що регулюють ззовні.
7. Систему наукових знань, яка дає цілісне уявлення про народонаселення, називають:
- а) теоретичною демографією;
 - б) системою демографічних наук;
 - в) загальною теорією народонаселення;
 - г) демографією.
8. Які різновиди руху населення розрізняють в демографії:
- а) природний, механічний та соціальний;
 - б) відтворювальний та просторовий;
 - в) все вказане є правильним.
9. Де і коли було засновано перший у світі науковий Інститут демографії?
- а) в Україні в 1919 р.
 - б) в Японії в 1939 р.
 - в) в Римі в 1957 р.
10. Демографічний процес - це
- а) значна зміна в чисельності й структурі населення або в демографічних процесах, яка справляє істотний вплив на характер зміни одних генерацій людей іншими;
 - б) послідовність однойменних подій у житті людей, яка має значення для зміни їх генерацій.
 - в) подія, яка відбувається з окремою людиною і яка має значення для зміни генерацій людей, зміни чисельності й структури населення, подружніх пар і сімей.
11. Назвіть вид руху населення, що пов'язаний зі зміною місця проживання індивідів:
- а) природний;
 - б) соціальний;
 - в) механічний.
12. Реальну генерацію утворюють люди, що є
- а) ровесниками;
 - б) сучасниками різного віку.
13. Система взаємопов'язаних дій або вчинків, спрямованих на зміну або збереження демографічного стану суб'єкта це:
- а) демографічна установка;
 - б) демографічна поведінка;

в) демографічна мотивація.

14. Стан демографічних процесів, складу й розміщення населення в якийсь певний час визначається як:

- а) демографічна явище;
- б) демографічна ситуація;
- в) демографічна криза.

15. Родоначальником науки “Демографія” вважають:

- а) англійського статистика та демографа Дж. Граунта;
- б) французького демографа А. Ландрі;
- в) німецького демографа В. Лексиса;
- г) англійського вченого К. Морріса.

Література

1. Боярский А. Я., Валентей Д. И., Кваша А. Я. Основы демографии. - М., 1980.
2. Демография: учебное пособие / Под ред. проф. В. Г. Глушковой. - М., 2004. - 304 с.
3. К. 1. Муромцева. Демографія: Навчальний посібник.- Київ.: Кондор, 2009.- 300 с.
3. Медков В. М. Основы демографии: Учебное пособие. - Ростов-на-Дону, 2003. - 448 с,
4. Стеценко С. Г. Демографічна статистика: Підручник. -К., 2005. - 415 с.
5. Народонаселение. Энциклопедический словарь. - М, 1994. - С. 22-23.

Заняття 2. Історія демографічної думки в Україні

Семінарське заняття (2 год.)

1. Формування демократичної думки в Україні у XVIII ст.
2. Розвиток демографічної думки в Україні у XIX – на початку XX ст.
2. Соціально-демографічні дослідження в Україні на початку XIX ст.
3. Розвиток демографічної думки за радянської доби.
4. Головні напрями розвитку демографії в сучасній Україні.

Теми рефератів:

1. Історія демографічної думки в Україні.
2. Виникнення економічної демографії – новий етап у становленні демографічної думки в Україні у XIX сторіччі.
3. Розвиток демографічної думки в Україні у XIX - на початку XX ст.
4. Соціолого-демографічні дослідження в Україні на початку XIX ст.

Контрольні запитання і завдання

1. Коли з'явилися перші ознаки зародження демографічної думки в

Україні? Хто став її фундатором?

2. Яке значення для розвитку демографічних досліджень мали праці дослідника О. І. Рігельмана?

3. Який внесок у становлення демографічної думки в Україні зробив П.О. Румянцев?

4. Хто з українських дослідників вперше розв'язав проблему чисельності населення Лівобережної України?

5. Внесок О. Лазаревського у розвиток історичної демографії.

6. Які демографічні проблеми досліджували українські вчені за радянської доби?

Запитання для самостійного опрацювання

1. Демографічні проблеми у працях І. Франка.

2. Розвиток демографічної думки в Україні у 1960-1990 –х рр.

3. Демографічна думка у 20-30 роки ХХ ст. в Україні.

4. Діяльність Інституту демографії АН УРСР у 1934-1937 рр.

Література

1. Багалея Д. И., Миллер Д. Б. История города Харькова за 250 лет его существования (1655-1805) : в 2-х томах. – Харьков, 1905-1912.

2. Перковский А. Л. Дореволюционная демография на Украине // Серия «Народонаселение». Вып.32. Прошлое и настоящее демографии. – М., 1970. – С.23-32.

3. Перковский А. Л. Развитие демографии как науки // Становление и развитие советской экономической науки на Украине (1917-1937 гг.). – К., 1983. – С.245-259.

4. Перковский А. Л. Формирование демографической мысли на Украине в XVIII в. // Проблемы исторической демографии в СССР : Сборник научных трудов. – К., 1980. – С.34-40.

5. Прибиткова І. М. Основи демографії. - К.: Арттек, 1996.

Заняття 3. Чисельність, демографічна структура і розміщення населення

Семінарське заняття (2 год.)

1. Чисельність населення: методи її визначення. Показники динаміки чисельності населення.

2. Статевий і віковий склад населення. Статеві-вікові піраміди, їх побудова і аналіз.

3. Класифікація населення за віком. Типи структур населення. Старіння населення.

4. Етнічна структура населення.

5. Соціально-економічна структура населення.

Теми рефератів:

1. Національний склад населення України.
2. Чисельність населення світу.
3. Чисельність населення України.
4. Статеві-вікова структура населення світу.
5. Старіння населення та його наслідки.

Теми повідомлень:

1. Сутність, зміст та завдання демографічного аналізу.
2. Основні методичні підходи та етапи демографічного аналізу.
3. Методи демографічного аналізу: статистичні, математичного моделювання, соціологічні, графоаналітичні, картографічні.
4. Поздовжній та поперечний аналіз.
5. Практичне значення демографічного аналізу.

Контрольні запитання і завдання

1. Як визначається чисельність населення?
2. Що означає категорія «наявне населення»?
3. Які існують типи структур населення?
4. Чим відрізняється самодіяльне населення від несамодіяльного?
5. Як можна охарактеризувати національний склад сучасної України?
6. Якою є соціально-економічна структура населення сучасної України?

Запитання для самостійного опрацювання

1. Культурний рівень, грамотність і освіта населення.
2. Показники розміщення населення. Динаміка чисельності та складу населення України (короткий огляд сучасних тенденцій).
3. Міське та сільське населення України.
4. Групування міст за кількістю жителів.
5. Групування міст за функціональною ознакою.
6. Кількісний та якісний склад населення України.
7. Густина населення.

Тести:

1. Депопуляція населення означає:
 - а) абсолютне скорочення чисельності населення;
 - б) перевищення смертності над народжуваністю;
 - в) від'ємний природний приріст населення;
 - г) усе правильно.

2. Необхідною умовою для трансформації демографії в систему демографічних наук є:

- а) спеціалізація демографічних знань;
- б) розширення знань про населення;
- в) потреба в розширенні знань про демографічні явища;
- г) усе правильно.

3. Наявне населення - це сукупність людей, які:

- а) проживають на певній території;
- б) перебувають на певній території на момент перепису;
- в) тимчасово перебувають на певній території;
- г) постійно проживають на певній території і перебувають тут тимчасово.

4. Систематичне зменшення абсолютної чисельності населення називають:

- а) демографічною кризою;
- б) депопуляцією;
- в) природним рухом населення;
- г) усе правильно.

5. Демографічна криза виявляється:

- а) в значному погіршенні структури населення;
- б) абсолютному скороченні населення;
- в) старінні населення;
- г) усе правильно.

6. Сукупність людей, у яких одночасно відбулася певна демографічна подія, називають:

- а) реальною генерацією;
- б) когортою;
- в) поколінням;
- г) умовною генерацією.

7. Старіння населення це:

- а) збільшення середньої тривалості життя;
- б) збільшення частки людей похилого віку в загальній чисельності населення;
- в) збільшення чисельності людей похилого віку;
- г) усе правильно.

8. За даними міжнародної статистики за останні десятиліття чисельність чоловіків:

- а) перевищує чисельність жінок;
- б) дорівнює чисельності жінок;
- в) менше чисельності жінок.

9. Зниження народжуваності - це:

- а) демографічна подія;
- б) демографічний процес;
- в) демографічне явище;
- г) усе правильно.

10. Сукупність людей, які народилися одночасно, утворює:

- а) реальне покоління;

- б) сукупність ровесників;
- в) сукупність сучасників;
- г) гіпотетичну генерацію.

11. Який тип вікової структури населення притаманний сучасному українському населенню?

- а) прогресивний тип.
- б) стаціонарний тип.
- в) регресивний тип.

12. Як називається вікова категорія населення від 0 до 14 років?

- а) непродуктивна;
- б) допродуктивна;
- в) постпродуктивна;
- г) жоден з вищевказаних варіантів.

13. Який вік жінок вважається нині в Україні працездатним?

- а) 16-60 років;
- б) 16-55 років.

14. Якою була загальна кількість наявного населення України, за даними Всеукраїнського перепису населення?

- а) 52,0 млн. чол.;
- б) 48,5 млн. чол.;
- в) 46,5 млн. чол.

15. До категорії міст в Україні відносять поселення з кількістю населення понад:

- а) 10 тис. чол.;
- б) 15 тис. чол.

16. Яка середня густина населення України?

- а) 89 чол./км²;
- б) 84 чол./км²;
- в) 79 чол./км²;
- г) 76 чол./ км².

17. Скільки міст-мільйонників нараховують в Україні?

- а) 5;
- б) 8;
- в) 1.

18. Для характеристики соціально-економічного складу населення країни демографічна статистика використовує групування населення на:

- а) самодіяльне і несамодіяльне;
- б) економічно активне і економічно неактивне;
- в) прогресивне і регресивне;
- г) все вказане правильне;
- д) правильною є відповідь а) і б).

19. Ступінь урбанізації визначається:

- а) співвідношенням кількості міського населення і кількості сільського населення;

б) співвідношенням кількості міського населення і розмірів території, де воно проживає;

в) співвідношенням розмірів територій, на яких розташовані міста і села.

20. В Україні за даними Всеукраїнського перепису населення проживає:

а) понад 90 націй і народностей;

б) понад 130 націй і народностей;

в) 20 націй і народностей.

21. Яка питома вага сільського населення в Україні?

а) 55 %;

б) 47 %;

в) 33%.

22. Яка питома вага жінок у структурі населення України?

а) 53;

б) 47.

в) 50.

23. Поперечний аналіз - це:

а) метод умовної генерації;

б) вивчення частоти демографічних подій у житті когорти в різні періоди;

в) метод гіпотетичного покоління;

г) усе правильно.

24. Тривалість покоління - це:

а) середній інтервал часу, що розділяє покоління батьків та їхніх дітей;

б) інтервал часу в 28-30 років;

в) усе правильно.

25. Поняття “демографічний аналіз” означає:

а) вивчення частоти демографічних подій у житті когорти в різні періоди;

б) вивчення частоти демографічних подій у різних когортах в один і той самий календарний період;

в) метод реального покоління (генерації);

г) усе правильно.

26. У демографії розрізняють такі основні типи вікової структури населення:

а) прогресивний;

б) відтворювальний;

в) стаціонарний;

г) функціональний.

27. Реальне покоління (реальна генерація) - це:

а) сукупність ровесників;

б) сукупність сучасників;

в) сукупність однолітків;

г) усе правильно

28. Демографічні таблиці - це:

а) теоретичні моделі, що описують життя когорти;

б) система показників, що характеризують динаміку демографічних процесів;

в) універсальний метод демографії;

- г) усе правильно.
29. Гіпотетичну генерацію утворюють:
- а) люди, що живуть одночасно;
 - б) сучасники різного віку;
 - в) люди, які народилися одночасно;
 - г) учасники умовної генерації.
30. Демографічні індекси - це:
- а) показники, що характеризують інтенсивність демографічного процесу;
 - б) темп зміни чисельності населення протягом певного часу;
 - в) показники, що відображають рух демографічних явищ;
 - г) метод дослідження демографічних процесів.
31. Статеві-вікова піраміда відображає:
- а) розподіл населення за віком;
 - б) загальну чисельність населення;
 - в) розподіл населення за віком і статтю;
 - г) розподіл населення за віковими групами.
32. Вікова структура населення може бути таких типів:
- а) регресивною;
 - б) функціональною;
 - в) стаціонарною;
 - г) динамічною.
33. Особи, які мають самостійний дохід від трудової діяльності - це:
- а) економічно активне населення;
 - б) зайняте населення;
 - в) працездатне населення;
 - г) самодіяльне населення.
34. До категорії “економічно активне населення” належить:
- а) населення, зайняте безпосередньо трудовою діяльністю;
 - б) населення, що не бере участі в суспільній праці (безробітні);
 - в) живе на доходи від власності (прибутки, дивіденди, проценти);
 - г) усе правильно.

Література

1. Борисов В. А. Демография. – М., 2002.
2. Буржуа-Пиша Ж. Стабильное, полустабильное население и потенциал роста / Демографические модели. - М., 1977.
3. Брут С. И. Население мира: Энциклопедический справочник. – М., 1981.
1. Бутов В. И. Демография. - Ростов н/Д, 2003.
4. Валентей Д. И., Кваша А. Я. Основы демографии. - М., 1989.
5. Венецкий И. Г. Математические методы в демографии. - М., 1971.
6. Демографічний довідник. – К., 2002.
7. Демография. Современное состояние и перспективы развития / Под ред. Д. И. Валентея. - М., 1997.
8. Дорошенко Л. С. Демография. - К., 2005.
9. Медков В. М. Демография. - Ростов н/Д, 2002.

10. *Народонаселение: Энцикл. слов.* - М., 1994.
11. Прибиткова І. М. *Основи демографії.* – К.: Артек, 1996.

Тема 4. Джерела інформації про населення та демографічні процеси

Семінарське заняття (2 год.)

1. Джерела демографічної інформації та їх класифікація.
2. Форми обліку населення.
 - 2.1. Пробні переписи населення.
 - 2.2. Обстеження населення та їх класифікація.
 - 2.3. Поточний облік природного руху населення.
 - 2.4. Поточний облік міграції.
 - 2.5. Реєстри населення, їх можливості, переваги і недоліки.
3. Переписи населення в сучасному світі.
 - 3.1. Основні принципи проведення перепису населення.
 - 3.2. Організація перепису.
 - 3.3. Програма перепису.

Теми рефератів

1. Переписи населення України.
2. Соціально-демографічне обстеження населення.
3. Поточний облік демографічних подій.
3. Етапи становлення та розвитку переписів населення.

Контрольні запитання і завдання

1. Роль інформації про населення.
2. Класифікація демографічної інформації.
3. Переписи населення, їхні цілі й основні принципи проведення.
4. Перший Всеукраїнський перепис населення 5 грудня 2001 року та його значення.
5. З якою метою складаються реєстри населення?
6. Для чого проводяться вибіркові обстеження населення?
7. Яка мета анамнестичних обстежень? Приведіть їх приклади.

Запитання для самостійного опрацювання

1. Поточний статистичний облік природного руху населення.
2. Обліки населення в країнах стародавнього світу.
3. Методологія та організація переписів населення.
4. Поточний облік демографічних подій як джерело інформації про населення.
5. Категорії населення, їх врахування під час проведення переписів.

Тести

1. Наявне населення - це сукупність людей, які:
 - а) проживають на певній території;
 - б) перебувають на певній території на момент перепису;
 - в) тимчасово перебувають на певній території;
 - г) постійно проживають на певній території або перебувають тут тимчасово.
2. За мірою охоплення виокремлюють такі види демографічної інформації:
 - а) про населення світу;
 - б) про чисельність і склад населення на певну дату;
 - в) інформація про населення міст і селищ;
 - г) ретроспективні.
3. За повнотою і вірогідністю джерела демографічної інформації поділяють на:
 - а) первинні;
 - б) вторинні;
 - в) поточні;
 - г) спеціальні.
4. Перший перепис населення було здійснено:
 - а) в 1790 р. у США;
 - б) в 1870 р. у Франції;
 - в) в 1801 р. у Великій Британії;
 - г) в 1805 р. у Данії та Норвегії.
5. Перший Всесоюзний перепис населення було здійснено:
 - а) 17 грудня 1926 р.;
 - б) у березні 1923 р.;
 - в) 17 січня 1939 р.;
 - г) 28 серпня 1920 р.
6. Всеукраїнський перепис населення було проведено станом на:
 - а) 1 січня 2001 р.;
 - б) 5 грудня 2001 р.;
 - в) 10 липня 2000 р.;
 - г) 5 грудня 2000 р.
7. Проведення пробних переписів – це:
 - а) перевірка головного перепису;
 - б) підготовка до головного перепису;
 - в) підсумок головного перепису;
 - г) заміна головного перепису.
8. Анамнестичне обстеження відносять до форми обліку демографічної інформації – це:
 - а) пробний перепис населення;
 - б) разове обстеження для отримання даних;

- в) одномоментні обстеження населення для встановлення інтенсивної динаміки та перебігу демографічних проблем;
- г) поіменний і регулярно поновлюваний облік мешканців, що використовується для реєстру населення.

9. Хто має право заповнювати переписні листи при проведенні перепису населення?

- а) люди з Комітету охорони здоров'я;
- б) обліковці;
- в) Верховна Рада;
- г) всі, хто побажає.

10. Коли відбувся Перший Всезагальний перепис населення Росії?

- а) 1937;
- б) 1939;
- в) 1897;
- г) 1905.

Література

1. Боярский А. Я. Переписи населения в капиталистических странах. - М., 1938.
2. Брук С. И. Население мира. Этнографический справочник. - М., 1981.
3. Валентей Д. И., Кваша А. Я. Основы демографии. - М., 1989.
4. Всеукраїнський перепис населення: методологія та організація. Навч. посіб. - К., 2001.
5. Газулов А. И. Переписи населения земного шара. - М., 1970.
6. Демографический энциклопедический словарь. - М., 1985.
7. Дорошенко Л. С. Демографія. - К., 2005.
8. Медков В. М. Демография. - Ростов н/Д, 2002.
9. Народонаселение: Энцикл. слов. - М., 1994.
10. Національний склад населення України та його мовні ознаки за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року. - К., 2003.
11. Прибиткова І. М. Основи демографії. - К., 1995.
8. Статеві-віковий склад населення України за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року. - К., 2003.

Заняття 5. Відтворення населення та його історичні типи

Семінарське заняття (2 год.)

1. Закони народонаселення різних суспільно-економічних формацій.
2. Архетип, традиційний, сучасний типи відтворення населення.
3. Демографічні революції та їх зміст.
4. Демографічний перехід, його фази.
5. Демографічне постаріння як необоротний процес. Кількісне визначення постаріння за шкалою ООН.

Теми рефератів:

1. Основні типи відтворення населення та їх характеристика.
2. Демографічний вибух: причини та наслідки.
3. Демографічне постаріння як об'єктивний, історично зумовлений процес.
4. Демографічна ситуація в Україні на сучасному етапі.
5. Демографічна ситуація в Індії.
6. Демографічна ситуація в Китаї.
7. Сучасна демографічна ситуація в розвинутих країнах.

Контрольні запитання і завдання

1. Поясніть зміст категорії «відтворення населення». Які існують його основні типи?
 1. Режим відтворення населення як демографічна категорія. Нетто- і бруutto-коефіцієнти відтворення.
 3. Які особливості мав демографічний перехід у країнах світу?
 4. Чим відрізняються поняття «типу» та «режиму» відтворення населення.
 5. Які Вам відомі концепції демографічного переходу, який їх зміст?

Запитання для самостійного опрацювання:

1. Найважливіші тенденції динаміки чисельності населення світу та окремих країн.
2. Проблема якості населення в соціально-економічному розвитку.
3. Сутність “індексу розвитку людського потенціалу” та підходи до його визначення.
4. Основні ознаки сучасної демографічної ситуації в Україні.
5. Регіональні відмінності динаміки кількості населення.
6. Демографічна криза: сутність, причини, шляхи подолання.
7. Проблеми якості населення в демографічній науці.

Тести

1. Зростання великих міст зумовлюють:
 - а) міграція населення;
 - б) природний рух населення;
 - в) підвищення народжуваності;
 - г) віковий склад мігрантів.
2. Демографічна криза виявляється:
 - а) у значному погіршенні розвитку населення, яке зумовлює депопуляція;
 - б) в абсолютному скороченні чисельності населення;
 - в) у старінні населення;
 - г) усе неправильно.
3. Уперше поняття “демографічної революції” було введено:
 - а) французьким ученим А. Ландрі;
 - б) російським демографом А. Квашою;
 - в) російським демографом Д. Валентеєм;

г) американським ученим К. Беккером.

4. Основними характеристиками сучасного типу відтворення населення є:

- а) висока смертність;
- б) коротка середня тривалість майбутнього життя новонароджених;
- в) низька смертність;
- г) низька народжуваність.

5. Якість населення характеризують такими критеріями:

- а) стан здоров'я;
- б) рівень освіти;
- в) територіальна структура;
- г) шлюбність.

6. Поняття “демографічний вибух” означає:

- а) швидке зростання населення світу;
- б) значне збільшення народжуваності;
- в) зміни якісних характеристик населення;
- г) усе правильно.

7. “Індекс розвитку людського потенціалу” охоплює такі складові:

- а) середня тривалість життя;
- б) рівень освіти дорослого населення;
- в) рівень зайнятості;
- г) соціальний стан.

8. Вікова структура населення може бути таких типів:

- а) регресивного;
- б) функціонального;
- в) стаціонарного;
- г) динамічного.

9. Ким була розроблена концепція демографічного переходу?

- а) А. Ландрі;
- б) А. Вишневським;
- в) Томпсоном;
- г) В. Борисовим.

10. Назвіть особливості, що притаманні традиційному типу відтворення населення:

- а) низька смертність, низький рівень народжуваності, велика середня тривалість очікуваного життя новонароджених, повільне зростання чисельності населення;
- б) висока смертність, високий рівень народжуваності, коротка середня тривалість очікуваного життя новонароджених, повільне зростання чисельності населення.

11. Прискорення зростання кількості населення зумовлюється:

- а) демографічним переходом;
- б) демографічним вибухом;
- в) старінням населення.

12. На якій стадії демографічного переходу за Е. Россетом можлива депопуляція?

- а) перша;
- б) друга;
- в) третя;
- г) четверта;
- д) п'ята.

13. Скільки демографічних революцій пережило людство в процесі еволюції демографічних відносин?

- а) 5;
- б) 2;
- в) 1.

14. Закону повільної зміни поколінь відповідає:

- а) традиційний тип відтворення населення;
- б) сучасний тип відтворення населення;
- г) все сказане правильне.

15. Яка якісна стадія характерна для першої фази демографічної революції?

- а) Переворот у смертності.;
- б) Переворот у народжуваності;
- в) Правильною є відповідь а) і б).

16. Процес збільшення частки літніх і старих людей у загальній чисельності населення має назву:

- а) деградація;
- б) старішання;
- в) регрес;
- г) депопуляція.

17. Старішання „згори” є результатом

- а) зниження смертності в похилому віці за відносно повільного зростання кількості дітей;
- б) поступового зниження кількості дітей в наслідок скорочення народжуваності;
- в) зростання рівня народжуваності та середньої тривалості життя.

18. Згідно з типологією ООН населення, для якого коефіцієнт старіння становить 7 % і більше називають:

- а) молодим;
- б) на порозі старості;
- в) старим.

19. Яка стадія демографічної динаміки характерна для України?

- а) зростання;
- б) стагнація;
- в) депопуляція.

Література

1. Афанасьев И. Кем будут управлять украинские лидеры в XXI веке? // Персонал. - 2001. - № 2.

1. Боярский А. Л. Население мира и методы его изучения. – М., 1975.

2. Вишне夫斯基 А. Г. Воспроизводство населения и общество. – М., 1982.
3. Курило І. О. Про демоекономічну оцінку трудового потенціалу населення та деякі проблеми його відтворення в сучасних умовах // Зайнятість та ринок праці. - Вип. 7. - К., 1998.
4. Народонаселение: Энцикл. слов. - М., 1994.
5. Прибиткова І. М. Основи демографії. - К., 1995.
6. Стешенко В. С., Рудницький О. Демографічні перспективи України до 2026 року. - К., 1999.

Змістовний модуль 2

Демографічні процеси. Демографічна ситуація в Україні

Заняття 6. Народжуваність і репродуктивна поведінка Семінарське заняття (4 год.)

1. Народжуваність у демографічному вимірі.
2. Плідність як біологічне підґрунті народжуваності.
3. Репродуктивна поведінка, репродуктивна установка, репродуктивна мотивація.
4. Потреба в дітях як соціальна потреба особистості.
5. Вимірювання народжуваності.
6. Соціально-економічні передумови формування народжуваності.
7. Абсолютні показники і загальні коефіцієнти народжуваності, їх пізнавальна цінність.
8. Динаміка народжуваності в Україні (короткий огляд сучасних тенденцій).

Теми рефератів:

1. Динаміка народжуваності в Україні.
2. Продуктивність шлюбу.
3. Народжуваність як демографічна категорія.
4. Демографічний вибух: причини і наслідки.

Контрольні запитання і завдання

1. Чим відрізняється народжуваність від плідності?
2. Поясніть зміст категорій «репродуктивна поведінка», «репродуктивна установка», «репродуктивна мотивація».
3. Які чинники впливають на народжуваність?
4. Який віковий інтервал вважається репродуктивним для жінок?
5. Як вимірюється народжуваність?

Запитання для самостійного опрацювання:

1. Основні завдання статистичного вивчення народжуваності й плідності.
2. Структура соціально-нормативної регуляції репродуктивної поведінки в історичному контексті.
3. Внутрішньосімейне регулювання народжуваності. Перехід до малодітності.
4. Таблиці народжуваності.

5. Стандартизовані коефіцієнти та індекси народжуваності.

6. Сумарний коефіцієнт народжуваності.

Тести

1. Коефіцієнт народжуваності - це:

- а) чисельність народжених за рік;
- б) різниця між кількістю народжених за поточний та попередній роки;
- в) чисельність народжених за рік у розрахунку на 1000 жителів;
- г) відношення кількості народжених за рік до чисельності населення у країні (місті, області, районі тощо).

2. Кількісне мірило заміщення материнської генерації дочірньою, що показує кількість дівчат, які народжені жінкою за весь період і які дожили до того віку, в якому була жінка під час народження кожної з цих дівчат - це

- а) режим відтворення;
- б) бруто-коефіцієнт;
- в) нетто-коефіцієнт;
- г) кумулятивний коефіцієнт народжуваності.

3. Коефіцієнт демографічного навантаження показує:

- а) яку кількість дітей та осіб старшого віку „утримує” кожна тисяча покоління батьків;
- б) яка кількість осіб досягла та перетнула поріг старості у загальній чисельності населення;
- в) яке кількісне співвідношення осіб жіночої і чоловічої статі в розрахунку на 1000 осіб.

4. Що являє собою біологічну здатність жінки, чоловіка або шлюбної пари до зачаття і народження живих дітей?

- а) народжуваність.
- б) репродуктивна поведінка.
- в) плідність.
- г) відтворення.

5. Найважливіший демографічний чинник народжуваності, формування сімей та зміни сімейної структури населення це:

- а) розлучуваність;
- б) шлюбність;
- в) овдовіння;
- г) плідність.

6. Обов'язкова умова репродуктивної поведінки – це:

- а) безпліддя;
- б) біологічне та фізіологічне здоров'я;
- в) плідність;
- г) наявність репродуктивних установок.

7. Який віковий інтервал вважається репродуктивним для жінок?

- а) 16-40 років;
- б) 15-49 років;

- в) 21-50 років;
- г) 21-60 років;
- д) 25-45 років.

8. Системи дій та відносин, які опосередковують народження або відмову від народження дитини у шлюбі або поза шлюбом називається:

- а) репродуктивною мотивацією;
- б) статевим дозріванням;
- в) репродуктивною поведінкою;
- г) статевою поведінкою.

9.Що означає буква „N” у формулі розрахунку спеціального коефіцієнта народжуваності $F = \frac{N}{F^{15-49}} * 1000$?

- а) абсолютне число народжених;
- б) середня кількість народжених дітей;
- в) загальна чисельність населення;
- г) загальний коефіцієнт народжуваності.

Література

1. Антонов А.И. , Медков В. М. Социология рождаемости. - М., 1980.
2. Борисов Л. А. Перспективы рождаемости. - М.,1976.
3. Прибиткова І. М. Основи демографії. – К.: Арттек, 1996.

Заняття 7. Смертність і тривалість життя населення

Семінарське заняття (4 год.)

1. Смертність у демографічному вимірі.
2. Причини смертності.
3. Вимірювання смертності.
4. Динаміка смертності в Україні.

Теми рефератів

1. Смертність і тривалість життя населення України.
2. Смертність населення України: проблеми і перспективи.
3. Смертність, демографічне поняття, показники.

Контрольні запитання

1. Що таке смертність як демографічна категорія?
2. Які існують причини смертності?
3. У яких показниках вимірюється смертність?
4. Якою є динаміка смертності у світі та в Україні?

Запитання для самостійного опрацювання:

1. Перехід від традиційного до сучасного типу смертності.
2. Визначення життєвого потенціалу покоління.
3. Джерела вивчення смертності.
4. Проблема малюкової смертності в Україні.
5. Тривалість життя.
6. Вимірювання смертності : загальні, вікові, стандартизовані коефіцієнти смертності.
7. Таблиці смертності та середньої тривалості життя.

Тести

1. Чи залежить величина загального коефіцієнта смертності від статевовікового складу населення?
 - а) Так.
 - б) Ні.
2. Які з перерахованих пунктів є факторами рівня смертності?
 - а) рівень життя населення;
 - б) ефективність охорони здоров'я;
 - в) санітарна культура;
 - г) якість довкілля;
 - д) всі перераховані;
 - е) жодної вірної відповіді.
3. Відношення числа народжених до числа померлих за певний період часу називають:
 - а) індексом життєвості;
 - б) коефіцієнтом Покровського;
 - в) природним рухом населення;
 - г) індексом виживання.
4. Збільшення дитячої смертності - це:
 - а) демографічна подія;
 - б) демографічний стан;
 - в) демографічний процес;
 - г) демографічне явище.

Література:

1. Демографический энциклопедический словарь.- М.,1985.
2. Дорошенко Л. С. Демографія. - К., 2005.
3. Либанова Э.М. Продолжительность жизни населения. – К.,1991.
4. Медков В. М. Демография. - Ростов н /Д, 2002.
5. Народонаселение: Энцикл. слов. - М., 1994.
6. Прибиткова І. М. Основи демографії. – К.: Артєк, 1996.
7. Прибиткова І. М. Час жити і час помирати // філософська і соціологічна думка. – 1989. - №12.

Заняття 8. ШЛЮБ І СІМ'Я

Семінарське заняття (4 год.)

1. Шлюб та сім'я у демографічному аспекті.
2. Шлюбна та статева поведінка, зміни у шлюбній поведінці в процесі переходу до сучасного типу відтворення населення.
3. Сім'я та її життєвий цикл.
4. Головні процеси, що впливають на демографічний розвиток сім'ї.
5. Динаміка шлюбів в Україні.
6. Сімейна політика.

Теми рефератів

1. Сімейна структура населення.
2. Демографічний аналіз шлюбності і розлучень.
3. Сучасні тенденції демографічного розвитку сім'ї.
4. Динаміка шлюбності в Україні.
5. Сім'я як найважливіша соціальна інституція відтворення населення.
6. Сучасна сім'я та її проблеми.
7. Сімейний склад населення за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року.
5. Сучасні тенденції розвитку сімей у розвинених країнах.

Контрольні запитання і завдання

1. Сім'я та її життєвий цикл.
2. Поняття шлюбу, шлюбності, шлюбної поведінки, шлюбного стану.
3. Функції сім'ї.
4. Типи сімей.
5. Сімейний склад населення.
6. Склад сім'ї.
7. Процеси, що впливають на демографічний розвиток сім'ї.

Завдання для самостійного опрацювання

1. Шлюбна поведінка, зміни в шлюбній поведінці.
2. Шлюбність як процес створення шлюбних (подружніх) пар населення.
3. Шлюбний ринок.
4. Овдовіння, розлучення.
5. Сучасне шлюбно-сімейне законодавство.

Тести

1. Сімейний склад населення - це:
 - а) сімейна структура;
 - б) розподіл населення за чисельністю, складом і типами сімей;
 - в) розподіл членів сім'ї за соціально-економічними ознаками;

г) усе вірно.

2. Загальний коефіцієнт шлюбності означає:

а) відношення числа всіх зареєстрованих шлюбів за певний період до середньої чисельності населення в цей період;

б) число шлюбів, зареєстрованих у цей період;

в) число шлюбів, зареєстрованих за певний період у розрахунку на 1000 жителів;

г) співвідношення числа зареєстрованих шлюбів за два суміжних періоди (роки).

3. Предметом вивчення сім'ї демографією є:

а) шлюбність;

б) розвиток сім'ї;

в) міжособистісні стосунки в сім'ї;

г) проблеми виховання та становище дитини в сім'ї.

4. Термін "планування сім'ї" означає:

а) діяльність державних і недержавних організацій щодо створення сприятливих умов для реалізації відповідального батьківства;

б) прийняття подружжям добровільних рішень щодо кількості дітей у сім'ї;

в) регулювання структури населення;

г) усе вірно.

5. Сімейний склад населення визначають розподілом людей

за:

а) величиною та типами сімей;

б) демографічними ознаками;

в) соціально-економічними ознаками;

г) усе неправильно.

6. Репродуктивна поведінка індивіда - це система дій щодо народження дитини:

а) так;

б) ні.

7. Демографія досліджує такі функції сім'ї:

а) рекреативну;

б) репродуктивну;

в) виховну;

г) господарсько-економічну.

8. Сім'ї поділяють на такі типи:

а) повні та неповні;

б) прості та складні;

в) нуклеарні;

г) усе правильно.

9. Шлюбна поведінка - це поведінка людей у зв'язку з:

а) укладанням шлюбу;

б) народженням дитини;

в) припиненням шлюбу;

г) усе правильно.

10. Поняття “шлюб” і “сім’я” тотожні:

- а) так;
- б) ні.

11. Мала група людей, пов’язаних між собою спільним проживанням, кровною спорідненістю та свояцтвом, а також спільним бюджетом в демографічній статистиці визначається як:

- а) хатнє господарство;
- б) сім’я;
- в) когорта.

12. Сім’я, яка складена з однієї подружньої пари з дітьми або без них в демографії визначається як:

- а) неповна;
- б) повна;
- в) складна;
- г) нуклеарна.

13. Яка форма шлюбних союзів є найпоширенішою у суспільстві?

- а) Полігінія.
- б) Моногамія.
- в) Полігамія.

14. Полігінія – це:

- а) форма групового шлюбу, за якої чоловік перебуває водночас у кількох шлюбних союзах з різними жінками;
- б) форма групового шлюбу, за якої жінка може перебувати водночас у кількох шлюбних союзах з різними чоловіками.
- в) повторні шлюби чоловіків і жінок після розлучення.

15. За умов малодітності народження дітей пов’язане передусім:

- а) з соціальними мотивами;
- б) з психологічними мотивами;
- в) з економічними мотивами.

16. Дайте визначення терміну „шлюбне коло”?

- а) шлюб між одним чоловіком і декількома жінками;
- б) сукупність можливих шлюбних партнерів;
- в) серійна моногамія;
- г) шлюбні союзи, які не оформлені відповідно до закону;
- д) шлюб однієї жінки з кількома чоловіками.

17. Різновидом якого типу шлюбності є консесуальні шлюби?

- а) архетипу.
- б) брадиційного.
- в) сучасного.

18. Що таке нуклеаризація?

- а) розпад сімей в результаті смерті одного з членів подружжя;
- б) створення нової простої сім’ї;
- в) процес збільшення кількості простих сімей;
- г) міграція дорослих подружніх дітей з батьківських сімей;

19. Коефіцієнт шлюбності означає:

- а) відношення числа всіх зареєстрованих шлюбів за певний період до середньої чисельності населення за цей період;
- б) число шлюбів, зареєстрованих за певний період;
- в) число шлюбів, зареєстрованих за певний період у розрахунку на 1000 жителів;
- г) співвідношення зареєстрованих шлюбів за два суміжних періоди (роки).

Література

1. Антонов А. И., Медков В. М., Нетрусов М. А. Демография семьи – проблемы моделирования семейного цикла жизни // Вестник МГУ. Сер. 18. Социология и политология. – 1997. - №2.
2. Антонов А. И., Борисов В. А. Кризис семьи и пути его преодоления. - М., 1990.
3. Валентей Д. И., Кваша А. Я. Основы демографии. - М., 1989.
4. Зверева Н. В. Экономический подход в исследовании семьи в современных условиях // Вест. Моск. ун-та. - Сер. 6. - Экономика. - 1994. - № 6.
5. Медков В. М. Демография. Для студентов вузов. - Ростов н/Д, 2002.
6. Народонаселение: Энцикл. слов. - М., 1994.
7. Прибиткова І. М. Основи демографії. - К., 1995.
8. Развод: демографический аспект: Сборник статей / Под ред. А. Г. Волкова, Л. Е. Дареко. – М., 1979.
9. Рябов І. Сім'я та відтворення населення в Україні // Економіка України. - 1998. - № 4.
10. Семья на пороге третьего тысячелетия. – М., 1995.- 124с.
11. Синельников А. Б. Краткий демографический словарь. – М., 1996.

Заняття 9. Міграції населення

Семінарське заняття (4 год.)

1. Міграції як різновид руху населення.
2. Класифікація міграцій. Трудові міграції. Внутрішні та зовнішні міграції.
3. Міграційна поведінка, міграційна установка, міграційна мотивація.
4. Приживаність мігрантів як остання стадія міграційного процесу.
5. Взаємозв'язок міграцій та відтворення населення. Вимірювання міграцій.

Теми рефератів:

1. Міграція як просторова самоорганізація населення.
2. Трудова міграція в Україні на сучасному етапі.
3. Міграції в Україні.
4. Міграції в Черкаській області.
5. Причини та наслідки міграцій.
6. Міграції та відтворення населення.

Контрольні запитання і завдання

1. Сутність міграцій. Підходи до їх класифікацій.
2. Стадії процесу міграції.
3. Етапи розвитку міграцій населення.
4. Вплив міграцій на демографічну ситуацію.
5. Вплив міграцій на ринок праці.
6. Причини міграцій.

Задача 1.

В області середньорічна чисельність населення становить 347286 осіб. За рік прибуло 2023 осіб, вибуло – 2188 осіб.

Визначити сальдо міграції, валову міграцію, коефіцієнти інтенсивності міграції.

Задача 2.

З однієї області в інші виїхало 11758 осіб, з інших областей прибуло 9622 особи.

Визначити коефіцієнт ефективності міжрайонного обміну для області.

Запитання для самостійного опрацювання:

1. Міграційні когорти та міграційні потоки.
2. Диференційна міграція.
3. Вимірювання міграцій населення.
5. Особливості внутрішньої міграції в Україні.
6. Еміграція та імміграція.
7. Особливості міграційних процесів за кордоном.
8. Міграції населення в розвинених країнах.
9. Міграції населення в країнах, що розвиваються.
10. Міграції населення України в різні періоди соціально-економічного розвитку.
11. Роль імміграції в стабілізації демографічної ситуації.
12. Соціальні та економічні наслідки міграції в країнах-експортерах та країнах-імпортерах робочої сили.

Тести

1. Коефіцієнт імміграції - це:
 - а) чисельність іммігрантів, які прибули в країну за певний період;
 - б) відношення числа іммігрантів, які прибули в країну, до середньої чисельності населення цієї країни за певний період (рік);
 - в) співвідношення чисельності іммігрантів, які прибули в країну, за два суміжних періоди (роки);
 - г) відношення числа іммігрантів, які прибули в країну в звітному періоді, до числа емігрантів, які вибули з цієї країни за той самий період часу.
2. За формою міграційний рух може бути:
 - а) організованим;

- б) епізодичним;
 - в) етнічним;
 - г) внутрішнім.
3. Епізодичні міграції порівняно з іншими видами є:
- а) визначальними;
 - б) рівнозначними;
 - в) несуттєвими;
 - г) усе неправильно.
4. Одним з перших дослідників міграційних процесів є:
- а) англійський учений Є. Г. Равенштейн;
 - б) французький демограф А. Ландрі;
 - в) російський демограф Д. Валентей;
 - г) німецький демограф В. Лексис.
5. Демографічна наука в розвитку міграцій населення виділяє таку кількість етапів:
- а) п'ять;
 - б) три;
 - в) два;
 - г) усе невірно.
6. В останні роки динаміку міграційного руху населення України визначають:
- а) збереженням значної величини від'ємного сальдо;
 - б) зміною від'ємного сальдо додатнім;
 - в) істотним зменшенням величини від'ємного сальдо;
 - г) збереженням додатного сальдо.
7. Причинами міграцій є:
- а) політичні;
 - б) економічні;
 - в) релігійні;
 - г) етнічні.
8. Основними причинами вимушеної міграції є:
- а) культурні;
 - б) економічні;
 - в) політичні;
 - г) екологічні.
9. У науковому аналізі процес міграції поділяють на:
- а) три стадії;
 - б) чотири стадії;
 - в) два етапи;
 - г) усе невірно.
10. Прибуття іммігрантів на ринку праці:
- а) ускладнює ситуацію;
 - б) зменшує напругу;
 - в) нічого не змінює.
11. Для країни-експортера міграція робочої сили має:

- а) негативні наслідки;
- б) позитивні наслідки;
- в) негативні і позитивні наслідки.

12. Як називаються масові міжпоселенні щоденні переміщення населення від місць проживання до місць прикладання праці та у зворотній бік:

- а) сезонні міграції;
- б) маятникові переміщення;
- в) епізодичні міграції;
- г) міжобласні міграції;
- д) індивідуальні переміщення.

13. Трудові маятникові міграції сприяють:

- а) оптимізації демографічної ситуації;
- б) розвитку депопуляції.

14. Сальдо міграції являє собою:

- а) різницю між кількістю вибуттів за межі території розселення і кількістю прибуттів з-за меж цієї території за певний період;
- б) суму кількостей вибуттів за межі території розселення і прибуттів з-за меж цієї території за певний період;
- в) відношення загальної кількості міграційних переміщень до чисельності населення певної території.

Література

1. Демография: учебное пособие / Под ред. проф. В.Г.Глушковой. - М., 2004. - 304 с.
2. Курс демографии. Учебник // Под. ред. А.Я.Боярского. – 3-е изд. – М.: Финансы и статистика, 1985.
3. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри. Енциклопедія / За ред. Ю. Римаренка. – К.: Довіра, 1998.
4. Міграційні процеси в сучасному світі. Світовий, регіональний та національний виміри / За ред. Ю. Римаренка. - К., 1998.
5. Медков В.М. Основи демографии: Учебное пособие. - Ростов-на-Дону, 2003. - 448 с.
6. Муромцева . Демография: Навчальний посібник.-Київ. Кондор, 2009.-300с. Народонаселение: Энцикл. слов. - М., 1994.
7. *Основи державної міграційної політики України.* - К., 1994.
8. Прибиткова І. М. Основи демографії. - К., 1998.
9. Стеценко С'Г. Демографічна статистика: Підручник. - К., 2005. - 415 с.
10. Стасюк М., Крюковський В. Вплив міграційних процесів на основні демографічні показники в Україні // Україна: аспекти праці. - 2004. - №5. — С.40-45.
11. Современная демография / Под ред. А. Я. Кваши, В. А. Ионцева. - М., 1995.

Теми рефератів з дисципліни “Основи демографії”

1. Трансформація демографічних процесів.
2. Особливості демографічної ситуації в сучасній Україні.
3. Вплив демографічної кризи в Україні на стабільність пенсійної системи.
4. Демографічна криза в Україні.
5. Смертність та тривалість життя населення України.
6. Народжуваність в Україні: динаміка, проблеми та перспективи.
7. Відтворення населення та демографічна політика в Україні.
8. Міграція населення: причини, наслідки, політика.
9. Переписи населення від сивої давнини до наших днів.
10. Демографічні перспективи України.
11. Демографічне становище в Черкаській області.
12. Соціально-демографічні аспекти розвитку народонаселення регіонів.
13. Історія демографічної думки в Україні.
14. Тенденції народжуваності в Україні та нові підходи до демографічної політики.
15. Смертність населення в Україні: проблеми та перспективи.
16. Міграційна ситуація в Україні.
17. Перспективи демографічного розвитку України:
18. Структурні зрушення зайнятості населення України в умовах ринкової економіки.
19. Структурні зрушення у сільській поселенській мережі України.
20. Соціально-демографічне у сільського населення і трудового потенціалу аграрної сфери.
21. Сучасні форми та особливості української трудової еміграції.
22. Соціально-економічні аспекти тимчасової трудової міграції з України до Росії.
23. Економічно активне населення України: соціально-демографічний портрет.
24. Проблеми майнового розшарування населення України.
25. Особливості процесів маргіналізації населення України.
26. Віково-статевий склад населення України.
27. Сімейна структура населення України.
28. Регіональна демографічна політика: підходи та напрями удосконалення.
29. Соціально-економічні передумови активізації демографічного розвитку регіону.
30. Демографічна політика підтримки молодих сімей.
31. Стан здоров'я населення та демографічна ситуація: регіональні аспекти.
32. Актуальні проблеми шлюбності та розлучуваності.
33. Вплив міграційних процесів на основні демографічні показники в Україні.
34. Вплив демографічних процесів на сучасний розвиток сфери зайнятості.
35. Трудовий потенціал населення регіонів України: демографічний та працересурсний вимір.
36. Відтворення трудового потенціалу села.

37. Міграційні процеси великих міст.
38. Складові змін кількості населення.
39. Смертність та середня тривалість життя населення в Україні.
40. Постаріння населення регіону як фактор формування трудового потенціалу.
41. Демографічні аспекти розвитку системи пенсійного забезпечення.
42. Кризовий стан системи охорони здоров'я як чинник негативних демографічних тенденцій.
43. Умови життя сімей та їх вплив на здоров'я і дітність.
44. Соціально-економічна ситуація як детермінанта демографічного розвитку.
45. Материнська захворюваність і смертність.
46. Вплив несприятливої екологічної ситуації на демографічний розвиток.
47. Концепції ролі демографічного чинника.
48. Соціально-економічна ситуація як чинник механічного руху.
49. Соціальні групи і рух населення.
50. Теорії стаціонарного і стабільного населення.
51. Світовий досвід обліку природного руху населення.
52. Житлова політика як складова демографічної політики.
53. Регіональна політика захисту дітей-сиріт, дітей з багатодітних та неблагополучних сімей.
54. Охорона материнства та дитинства: валеологічні та соціально-економічні аспекти.
55. Регіональна політика підтримки молодих сімей.
56. Міграція в системі відтворення в транскордонному регіоні.
57. Українська зовнішня трудова еміграція: сутнісні форми та особливості сучасного етапу.
58. Проблеми регулювання та координації трудових міграційних процесів.
59. Соціальна стратифікація в Україні.
60. Зміни якості населення України.
61. Етнічна структура населення: сучасний стан та тенденції зміни.
62. Еволюція демографічних процесів.
63. Перший Всеукраїнський перепис населення.
64. Історія переписів населення світу.
65. Ретроспективні демографічні дослідження.
66. Стратегічні пріоритети подолання демографічної кризи в Україні.
67. Демографічна статистика в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку.
68. Нелегальна міграція: проблеми та підходи до вирішення.
69. Демографічні чинники бідності.
70. Сучасна демографічна політика в Україні.

Питання для підсумкового контролю і самоконтролю

1. Демографія - центральна частина системи знань про народонаселення.
2. Практичне значення демографії.

3. Місце демографії в структурі системи демографічних наук.
4. Різновиди руху населення. Дві точки зору на предмет демографії.
5. Методи демографічного дослідження та мова демографії.
6. Місце демографії в системі наук.
7. Історичні аспекти розвитку демографії. Розвиток демографічної думки в Україні
8. Прикладні демографічні дослідження.
9. Сучасний стан демографічних досліджень в Україні.
10. Соціально-демографічне прогнозування.
11. Політика в галузі народонаселення: поняття, визначення, концепції.
12. Заходи демографічної політики.
13. Демографічна політика в Україні.
14. Демографічна політика в країнах світу.
15. Загальні показники чисельності населення.
16. Віково-статевий склад населення.
17. Типи вікової структури населення
18. Особливості побудови статево-вікової піраміди і напрями її аналізу.
19. Соціально-економічна структура населення.
20. Сімейна структура населення.
21. Типи сімейних організацій.
22. Етнічна структура.
23. Розселення населення.
24. Особливості урбанізації в Україні.
25. Характеристика динаміки чисельності та основних змін у складі населення України в перехідний період.
26. Проблеми майнового розшарування населення України. Джерела демографічної інформації та їх класифікація.
27. Історія переписів населення.
28. Пробні переписи населення та їх завдання, мікропереписи населення.
29. Обстеження населення та їх класифікація, анамнестичне обстеження населення.
30. Поточний облік демографічних подій.
31. Поточний облік міграції населення.
32. Регістри населення, їх можливості, переваги і недоліки.
33. Переписи населення у сучасному світі.
34. Основні принципи проведення перепису населення.
35. Організація та програма перепису.
36. Спостереження природного руху в Україні.
37. Закони народонаселення різних суспільно-економічних формацій.
38. Модифікації концепції демографічного переходу та їх зміст.
39. Історичні типи відтворення населення.
40. Традиційний тип відтворення населення.
41. Сучасний (раціональний) тип відтворення населення.
42. Демографічні революції та їх зміст.
43. Демографічний вибух: причини та наслідки.

44. Демографічне старішання – об’єктивний, історично зумовлений процес.
45. Поняття режиму відтворення населення. Нетто-коефіцієнт та брутто-коефіцієнт відтворення населення.
46. Демографічні перспективи України.
47. Народжуваність у демографічному вимірі.
48. Плідність як біологічне підґрунтя народжуваності.
49. Продуктивність шлюбу.
50. Репродуктивна поведінка, репродуктивна установка, репродуктивна мотивація.
51. Потреба в дітях як соціальна потреба особистості.
52. Внутрішньосімейне регулювання народжуваності. Перехід до малодітності.
53. Планування сім’ї та світовий демографічний вибух.
54. Вимірювання народжуваності.
55. Таблиці народжуваності.
56. Соціально-економічні передумови формування народжуваності.
57. Динаміка народжуваності в Україні.
58. Особливості диференціації народжуваності в різних соціально-економічних групах населення
59. Смертність у демографічному вимірі.
60. Екзогенні та ендегенні причини смертності.
61. Перехід до сучасного типу смертності.
62. Тривалість життя.
63. Структура смертності за причинами смерті.
64. Вимірювання смертності.
65. Таблиці смертності та середньої тривалості життя.
66. Динаміка смертності в Україні.
67. Постаріння населення та його роль у формуванні трудового потенціалу
68. Шлюб та сім’я у демографічному аспекті.
69. Шлюбна та статеві поведінка, зміни у шлюбній поведінці в процесі переходу до сучасного типу відтворення населення.
70. Припинення шлюбу: овдовіння та розлученість.
71. Сім’я та її життєвий цикл.
72. Сім’я та хатнє господарство.
73. Головні процеси, що впливають на демографічний розвиток сім’ї.
74. Демографічний аналіз шлюбності та розлучуваності.
75. Сімейна політика.
76. Міграція як різновид руху населення.
77. Класифікація міграцій.
78. Міграційні потоки та міграційні когорти.
79. Міграційна поведінка, міграційна установка, міграційна мотивація.
80. Міграції як просторова самоорганізація населення.
81. Приживаність новоселів, адаптація переселенців, облаштування переселенців.
82. Міграції та відтворення населення.

83. Специфіку трудових міграцій та їх вплив на відтворення населення.
84. Вимірювання міграцій населення.
85. Характеристика міграційної ситуації в Україні.
86. Міграційна політика: сутність, принципи та фактори впливу.
87. Фактори формування, функціонування і прогнозування міграційної політики в Україні.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання передбачає виконання дослідження. Зокрема, студентам пропонується виконати дослідження на одну із тем:

1. Сучасна демографічна ситуація в країні (регіоні, області, районі).
2. Аналіз динаміки показників відтворення населення країни (регіону, області, району).
3. Охарактеризувати розвиток демографічної думки в Україні.
4. Розкрити особливості урбанізації в Україні.
5. Окреслити проблеми майнового розшарування населення України.
6. Дослідити історію переписів населення світу.
7. Розкрити демографічні перспективи України.
8. Визначити особливості диференціації народжуваності.
9. Охарактеризувати постаріння населення та визначити його роль у формуванні трудового потенціалу
10. Проаналізувати процеси, що впливають на розвиток сім'ї.
11. Розкрити специфіку трудових міграцій та визначити їх вплив на відтворення населення.

Рекомендована література

Базова

1. *Прибиткова І.М.* Основи демографії. - К.: АртЕК, 1995.
2. *Муромцева Ю. І.* Демографія: Навчальний посібник. - К.: Кондор, 2006.
3. *Корж О.В.* Курс лекцій з демографії. - Тернопіль: Інфотехцентр, 1998.

Допоміжна

1. *Борисов В. А.* Демография. - М.: Изд. дом NOTA BENE, 2001.
2. *Брук С. И.* Население мира: Этнодемографический справочник. - М., 1986.
3. Валентей Д.И., Кваша А.Я. Основы демографии: Учебник. - М., 1989.
4. *Вандескрик К.* Демографический анализ / Пер. с фр. Н. Калмыковой. - М.: Академический Проект; Гаудеамус, 2005.
5. *Влах М.* Географія населення: Словник-довідник. - Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005.
6. Головні напрямки демографічної політики України// <http://www.niss.gov.ua/book/otch/roz21.htm>
7. *Гудзеляк І.І.* Географія населення: Навч. посібник. - Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008.
8. Демографічна криза в Україні: причини і наслідки. / Е.М.Лібанова та ін.; Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. - К., 2003.

9. Демографічна криза в Україні: Проблеми дослідження, витoki, складові, напрямки протидії / В. Стешенко (ред.). - К.: НАН України. Інститут економіки, 2001.
10. Демографічні перспективи України до 2026 року / В. Стешенко, О. Рудницький та ін. - К., 1999.
11. Демографічні чинники бідності. - К.: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. - К., 2008.
12. Демографический энциклопедический словарь. - М., 1985.
13. Демография и статистика населения: Учебник // И.И. Елисеева, Э.К. Васильева, М.А. Клупт и др.; Под ред. И.И. Елисеевой. - М.: Финансы и статистика, 2006.
14. Джаман В.О., Круль В.П., Чернюх Г.Я. Демогеографія. Навчальний посібник. - Чернівці: Рута, 2002.
15. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. (колектив авторів) / За ред. чл.-кор. НАНУ, д. е. н., проф., Е. М.Лібанової - К.: Український центр соціальних реформ, 2006.
16. Концепція демографічного розвитку України на 2005-2015 рр.
17. Курс демографии. Учебник // Под. ред. А.Я.Боярского. - 3-е изд. - М.: Финансы и статистика, 1985.
18. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри. Енциклопедія / За ред. Ю. Римаренка. - К.: Довіра, 1998.
19. Население мира: Демографический справочник / Сост. В. Борисов. - М.: Мысль, 1989.
20. Населення України. Народжуваність в Україні у контексті суспільно-трансформаційних процесів. —К.: Інститут демографії і соціальних досліджень НАН України, 2009.
21. Населення України. Соціально-демографічні проблеми українського села. - К.: Інститут демографії і соціальних досліджень НАН України, 2008.
22. Народонаселение стран мира: Справочник / Вед. Урланис Б., Борисов В. - М., 1983.
23. Народонаселение. Энциклопедический словарь / Гл. ред. Г. Г. Меликьян. - М.: БРЭ, 1994.
24. Перший Всеукраїнський перепис населення: історичні, методологічні, соціальні, економічні, етнічні аспекти. - К.: Інститут демографії і соціальних досліджень НАН України, 2007.
25. Пирожков С., Малиновська О., Марченко Н. Зовнішня міграція в Україні: причини, наслідки, стратегія. - К., 1998.
26. Рівень життя населення України. - К.: Інститут демографії і соціальних досліджень НАН України, 2008.
27. Современная демография // Под ред. А. Я. Кваши, В. А. Ионцева. - М., 1995.
28. Соціально-економічна географія України // За ред. О.І.Шаблія. - Львів: Світ, 2000.
29. Старостенко Г.Г. Методологія і практика досліджень відтворення населення України (регіональний аспект) - К.: УФЕІ, 1997. - 270 с.
30. Стеценко С.Г. Демографічна статистика: Підручник. - К.: Вища школа, 2005.
31. Стефановський А.І. Компонентний аналіз середньої тривалості життя населення / НАН України, Інститут економіки. - К., 2001.
32. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. - Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2001.
33. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії. Підручник. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003.
34. Шлюб, сім'я та дітородні орієнтації в Україні. Інститут демографії і соціальних досліджень НАН України, 2009. - К.: АДЕФ-Україна, 2008.
35. Хомра А.У. Воспроизводство населения: территориально-организационный аспект. - К.: Наукова думка, 1990.
36. Хомра А. У. Миграция населения: Вопросы теории, методики исследования. - К., 1979.

Інформаційні ресурси

1. Демографічний щорічник України. Статистичний збірник.
2. Демографія та соціальна економіка. Журнал.
3. www.ukrstat.gov.ua – офіційний сайт Державного комітету статистики України
4. www.ukrcensus.gov.ua – результати Першого Всеукраїнського перепису населення України 2001 р.